

האבטיחים בהסכמת הכהנים שבין חברי הקיבוץ, ובהסתמך על עקרון הברירה. יש לנסח את נוסח ההפרשה באופן שיאמר בו שההפרשה איננה מתבצעת מן הקליפות על הקליפות אלא מן הקליפות על הפרי, כדי שהחלק היחסי של התרומות יקטן ויתאים לחלקם היחסי של הכהנים בקבוצה.

(נוהגים במקומות רבים להעביר את כל התרומות לשימוש בגן החיות, אך מקנים את הבהמות קודם לכן לכהן.)

סיכום

מכל האמור כאן, עולה, שמותר לחברי הקיבוץ להעלות את העדר על שדה

סימן מה

אורח בתרו"מ

ראשי פרקים

הצעת השאלה

א. התנאה בדמאי

ב. זכין לאדם שלא בפניו

ג. בעלות אורח על מנתו

* * *

הצעת השאלה

א. התנאה בדמאי

במשנה מסכת דמאי (פ"ז מ"א):

"המזמין את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אומר מערב שבת מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו. זה שנשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני בצפוני או בדרומו ומחולל על המעות".

ובירושלמי שם:

"א"ר יוחנן מתניתין בדמאי. הא בוודאי לא. (הוכחה לכך ממשנה אחרת בהמשך אותו פרק העוסקת בודאי טבל) הא מתני' זו אפילו בודאי, דתנינן תמן היו לו תאנים של טבל

חתן בן תורה עומד להתארח אצל חותנו בשבת. חותנו אינו מדקדק להפריש תרו"מ מכל המאכלים מן הצומח העולים על שולחנו. עם זאת הוא רואה את עצמו כיהודי שומר מצוות ואוכל כשר. הוא עלול להיפגע מאוד אם חתנו יבקש ממנו רשות לעשר משלו, ועלול להתיחס לכך שכאילו מחזיקים אותו כמי שאינו מקיים מצוות כהלכה. מאידך אין החתן יכול להפריש משלו על של חותנו, כי אינו יודע אלו מאכלים יגישו לו בשבת. האם יש דרך לחתן לאכול אצל חותנו ללא חשש טבל?

בטבל ודאי יכול אדם להתנות מע"ש על מה שיאכל בשבת כלומר הבבלי חולק על הירושלמי. אך אין להוכיח מכאן שהגר"א פסק להלכה כהבבלי נגד הירושלמי מה גם שברמב"ם פסק כהירושלמי.

והנה זו שיטת התוס' (נזיר דף י"ב א' ד"ה מ"ט):

"ואם תאמר דהא מעשים בכל יום שהאשה אומרת לחבירתה לזשי לי קמח והפרישי חלה בעבורי וגם תלמידים של בית רבן אומרים כן ואיך נעשה שליח בדבר הזה הא בשעה שעושה אותה שליחות לא היתה יכולה בעצמה להפריש חלה מקמח זה שאינו בר חיובא שאין מפרישין חלה מקמח? ואומר רבינו תם דיש בידה להביא עיסה מגולגלת ולומר עיסה זו תהא חלה על קמח לכשיהיה נילוש ודברים שבידה קיימים, דאין זה דבר שלא בא לעולם כיון שבידה ללוש ולגלגל העיסה קרוי שפיר בא לעולם כיון שבידה לעשות, כדאמר פרק האומר לחבירו (קדושין דף ס"ב ב') פירות ערוגה זו תלושה יהא תרומה על פירות ערוגה זו מחוברת לכשיתלשו ונתלשו דבריו קיימין דכל שבידו לעשות לאו כמחוסר מעשה דמי ובידו לתולשם".

וילה"ק לפי התוס' מדוע לא יוכל אדם להפריש תרו"מ גם על טבל ודאי משל חברו על של חברו שהרי בידו להפריש מפירות שלו על של חברו?

וי"ל למרות שבדרך כלל אנו משוים בין דבר שאינו ברשותו לדבר שלא בא לעולם מ"מ לענין זה א"א להשוות. כי על דשלב"ע "בידו" מועיל וכאילו הוא כבר בא לעולם, אולם על דבר שאינו ברשותו בידו לא מועיל כאילו בא לרשותו. כי להפוך דבר שאינו ברשותו לדבר שברשותו יש צורך

בתוך ביתו והוא בבית המדרש או בשדה בשדה [אומר שני תאנים שאני עתיד להפריש (ר"ל למחר בשבת) הרי הן תרומה ועשרה מעשר ותשעה מעשר שני היו דמאי אומר מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה]. אין תימור בדמאי אנו קיימין לית יכול (א"א להעמיד משנה זו בדמאי) דתנינן היו דמאי. (ר"ל מאחר והמשנה שונה בפירוש בספא "היו דמאי" משמע שהרישא עוסקת בודאי) מה א"ר יוחנן בדמאי לא בודאי, לא אמר אלא מתניתא בדמאי. (מה שאמר ר' יוחנן בדמאי ולא בודאי ר"ל שמשנתנו, המתירה להתנות על פירות שאינן ברשותו, עוסקת בדמאי בלבד) מה בין דמאי ומה בין ודאי? דמאי אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו ודאי אין אדם מתנה אלא על דבר שהוא ברשותו".

ומה שמובא בתלמוד בבלי מסכת יבמות (צ"ג א'): "רבי ינאי הוה ליה אריסא דהוה מיייתי ליה כנתא דפירי כל מעלי שבתא הווא יומא נגה ליה ולא אתא שקל עשר מפירי דביתיה עלייהר".

משמע שאפשר להתנות על הפרשת תרו"מ שיחולו בשבת גם בודאי, י"ל שהגמ' מעמידה את ר' ינאי כר' חייא הסובר שאדם מתנה על דבר שאינו ברשותו אך לדין דקיי"ל שאין אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו א"א להפריש תרו"מ משל חברו על של חברו. (ועיין דר"ח להגרעק"א על יבמות שם שהק' הרי ר' ינאי הפריש משלו על של חברו? וצ"ל שהגמ' סברה שם שאין אדם מפריש משלו על של חברו שלא מדעתו, וכצד אחד של הבעיה בנדריים ל"ו ב'. ואכן לצד השני של הבעיה שם יכול אדם להפריש משלו על של חברו).

אך בשנות אליהו על דמאי (פ"ז סוף מ"א) כתב הגר"א שסוגיא זו ביבמות סוברת שגם

בדעת הנותן ודעתו של האחר אינה ברשותו של המפריש. וכע"ז אמרו בקידושין (ס"ב א):

"האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר לאחר שתתגיירי לאחר שאשתחרר לאחר שתשתחררי לאחר שימות בעליך לאחר שתמות אחותיך לאחר שיחלוץ לך יבמיך אינה מקודשת. בשלמא כולו לאו בידו, אלא גר הוי בידו? גר נמי לאו בידו."

יש איפוא צורך בבעלותו של המפריש על הפירות, אך אם הפירות אינן בידו אע"פ שהם יהיו בידו אינו יכול להתנות על חלות התרומה כאשר הפירות יהיו בידו.

מבואר איפוא, שבטבל ודאי אין החתן יכול להפריש תרו"מ משל חותנו ללא דעתו. ובימינו אין דמאי, כי דמאי הוא רק כאשר רוב ע"ה מעשרין. אך בימינו רוב ע"ה אינם מעשרין. ואפילו אנשים דתיים רבים אינם מודעים לחיוב הפרשת תרו"מ, כחותן דידן.

ב. זכין לאדם שלא בפניו

ויש לדון בענייננו מצד זכין לאדם שלא בפניו, שהרי לכאורה הזכות היא לחותן שיפרשו תרו"מ מפירותיו ולא יאכיל טבלים. ובשולחן ערוך יורה דעה (סי' שכ"ח ס"ג) פסק:

"אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה. הגה: מיהו אם ידעינן דזכות הוא לבעל העיסה, כגון שהיתה העיסה מתקלקלת, מותר ליטול חלה בלא רשותו, דזכין לאדם שלא בפניו. וכן משרתת שבבית יכולה ליטול חלה בלא רשותו, כיון שרגילה היא לפעמים שבעלת הבית נותנת לה רשות (תרומת הדשן סי' קפ"ח)."

ולכאורה אף בנ"ד החתן מזכה בהפרשתו גם את חותנו באכילת היתר וזכין לאדם

שלא בפניו.

אולם קצוה"ח חולק על תרוה"ד וסובר שזכיה מועילה רק כאשר הזוכה זוכה בנכס ממשי, אך בהפרשת חלה אין בעלת הבית זוכה בשום דבר ממשי אלא רק בהפיכת הטבל לחולין. בכה"ג לא אמרינן זכין לאדם של"ב. אך האחרונים חלקו על הקצות והוכיחו שזכין לאדם שלא בפניו גם כאשר אין שום דבר ממשי שבו הוא זוכה, כמו גיור, קינוי, קידושי בתו ועוד (עין באר יצחק אר"ח סי' א').

אלא שמרכבת המשנה טוען יותר: זכין לאדם אמרינן, זכין מאדם לא אמרינן. וכאן לא זו בלבד שבעלת הבית לא זוכה בשום דבר ממשי, אלא יתרה מזאת, המשרתת נוטלת ממנה את החלה שלא מדעתה. לדעתו לא חל כאן הכלל שזכין לאדם לא בפניו.

אולם גם עליו חלקו והוכיחו שגם זכין מאדם ולא רק לאדם (עין קונט"א להגרשז"א בסוף מעדנ"א שביעית).

מיהו אין דמיון בין נ"ד להפרשת חלה ע"י המשרתת. אילו היה החתן מתקן את כל הטבלים של חותנו ומאכילו אוכל כשר בלבד היה הדמיון אולי עולה יפה. אך בנ"ד אין הוא מתקן את כל הטבלים של חותנו וגם אין הוא יכול לעשות זאת כי לשם כך היה צריך להפריש תרו"מ בשיעור גדול כנגד כל הטבלים. והדבר היה ניכר. בנ"ד הוא מתקן רק את הטבל שלו (ושל אשתו) ואין בכך זכות לחותן עצמו. ולכל היותר הזכות לחותן היא שאינו מאכיל את חתנו טבלים, אולם כנגד זה יש גם חובה, שאילו היה חותנו יודע שאין הוא סומך על כשרותו ומפריש תרו"מ היה נפגע מכך וא"כ לא ברור שיש כאן זכות כלל.

אומנם שאלה זו: כיצד נמדדת הזכות,

ואמר לו כלך אצל יפות אם היו שם יפות ממה שתרם תרומתו שהרי אינו מקפיד, ואם לא היו שם יפות אין תרומתו תרומה שלא אמר לו אלא על דרך מיחוי, ואם בא בעל הבית וליקט והוסיף בין יש לו יפות מהן בין אין לו תרומתו תרומה". וכבר הקשו עליו שלא הצריך שבעה"ב יעשהו שליח כתירוצו של רבא אליבא דאביי, ומסתמא הסכים לו גם אביי ועכצ"ל שהרמב"ם פסק כמסקנת הגמ' שמצוה שאני וגם בלי מני שליחות מצד בעה"ב התרומה חלה. כלומר, ניחא לה לאיניש לקיים מצוה בממוניה. ולכן י"ל שאע"פ שאין דעת החותן נוחה כל כך מהפרשת תרו"מ ע"י חתנו מכיון שיש מצוה בדבר ניחא ליה.

ג. בעלות אורח על מנתו

יש אולי מקום להגדיר את מעמדו של החתן האורח כבעלים על הפירות ואז הוא יוכל להפריש עליהם תרו"מ משלו על שלו. וזאת על סמך האמור בשו"ע אבן העזר (סי' כ"ח בהגה): "אורח שיושב אצל ב"ה ונוטל חלקו וקידש בו הוי מקודשת". ואע"פ שהט"ז שם מפקפק בהלכה זו וסובר שאין כאן אלא ספק קידושין, הב"ש והגר"א מסכימים עם הרמ"א וסוברים שהקידושין חלים מודאי ולא מספק. והנראה אולי לומר בגדר אורח שאומנם אין הוא כבעלים גמורים. בעה"ב לא הקנה לו את מנתו בקנין ממש. הוא רק מרשה לו לאכול והרשאה זו כוללת בתוכה גם את הרשות לאורח לראות את מנתו כאילו היא שלו. ולענין קידושין סגי בכך. ונראה שה"ה לענין הפרשת תרומה. עיין שו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סי' ד') שהוכיח שלהפרשת תרומה אין צורך בבעלות אלא רק שלא תהיה

האם לפי דעתו הסוביקטיבית של הזוכה או לפי דעתה האובייקטיבית של התורה, תלויה בגדר זכין לאדם שלא בפניו. לדעת רש"י בגיטין (ט' ב') אנן סהדי שהזוכה היה מעונין בזכיה. כלומר הזכות נקבעת לפי דעתו הסוביקטיבית של הזוכה. אך לדעת הקצות (סי' ק"ה) התורה היא הממנה את השליחות לזכיה ולכן היא הקובעת מהי זכות ומכיון שבעיני התורה יש כאן זכות זכין לאדם שלא בפניו. (אלא שקשה להכריע כהקצות נגד רש"י!)

וי"ל עוד שמכיון שבמצוה עסקינן, למנוע הכשלה באסור טבל, זכין לאדם של"ב בכל מקרה. כמבואר בבבא מציעא (כ"ב ע"א):

"תא שמע: כיצד אמרו התורם שלא מדעת תרומתו תרומה? הרי שירד לתוך שדה חבירו וליקט ותרם שלא ברשות, אם חושש משום גזל — אין תרומתו תרומה, ואם לאו — תרומתו תרומה. ומנין הוא יודע אם חושש משום גזל ואם לאו? הרי שבא בעל הבית ומצאו, ואמר לו כלך אצל יפות, אם נמצאו יפות מהן — תרומתו תרומה, ואם לאו — אין תרומתו תרומה. ליקטו הבעלים והוסיפו עליהן — בין כך ובין כך תרומתו תרומה. וכי נמצאו יפות מהן תרומתו תרומה, אמאי? בעידנא דתרם הא לא הוה ידע! — תרגמה רבא אליבא דאביי: דשויה שליח".

אולם בהמשך הסוגיא שם אמרו הסבר אחר: "הכי אמר רבא: לא אמרו כלך אצל יפות אלא לענין תרומה בלבד", משום דמצוה הוא, וניחא ליה. וכנראה הרמב"ם פסק כהסבר האחרון (הלכות תרומות פ"ד ה"ג):

"התורם שלא ברשות או שירד לתוך שדה חבירו וליקט פירות שלא ברשות כדי שיקחם ותרם, אם בא בעל הבית

ברשותו עד שיגישו לו אותם לאכילה. והדבר תלוי בדעת המארח. מיהו נראה שבידו של האורח לאכול את הפירות כבר בע"ש שהרי המאכלים כבר מוכנים וראויים לאכילה עוד מע"ש. ואם החתן ירצה לטעום מהם לפני שבת יוכל, ומסתמא איש לא יעכב בידו. אמנם הם לא שלו עדיין בפועל, אך כאמור עפ"י סברת הגרצ"פ אין צורך בהקנתם לו, אלא די במתן רשות וזו כבר נתונה לו בעצם מעתה לכן נראה שדינו דומה לאמור בקידושין דף ס"ב ע"א כל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי. והוא יכול להפריש תרו"מ כבר בע"ש ולכן הוא יכול גם להתנות שהתרומה תחול בשבת.

עוד י"ל שהנחתנו שבימינו אין דין דמאי אינה פשוטה. הגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ס"ב) כתב: "ומיהו במקום שיש משגיחים ורוב השוק מתוקן הי' נראה לכאורה דאזלינן בתר רובא אפי' אם המוכרים ידועים לחשודים". ורק במקום שאין השגחה מסודרת יש לחוש לרוב ע"ה שאינם מעשרים. ואם החותן האמור קונה בדרך כלל ממקום שיש סיכוי שהפרישו תרו"מ, כגון ברשות שיווק, באותם מקומות הרוב מעושר ולכן גם אם אין הוא מקפיד להפריש תרו"מ מכל מאכל הנקנה יש לסמוך על הרוב וחזר דינו כדין דמאי ומועילה התניה מע"ש.

התנגדות של בעלי הפירות. ולדברינו צ"ל שהירושלמי הסובר שבדאי אין אפשרות להתנות על התרומה מע"ש, עוסק באורח הבא להתארח בשבת עצמה וא"כ הפירות לא היו בידו בע"ש, לכן אינו יכול להתנות. אך אנו מדברים בחתן הנוסע לחותנו ויהיה בבית חותנו כבר מע"ש שהפירות בידו ולכן יכול להתנות מע"ש. ולכאורה עדיין לא העלינו ארוכה לשאלתנו, הפירות יהיו שלו רק כאשר יגישו לו אותם לאכילה בשבת, אך הוא צריך להתנות על ההפרשה עוד מערב שבת. והדבר דומה לכאורה לאמור במסכת כתובות (נ"ט ע"א):

"ומי איכא מידי, דאילו השתא לא קדיש ולקמיה קדיש?... הא לא דמיה אלא לאומר לחבירו שדה זו שמכרתי לך לכשאקחנה ממך תיקדש, דלא קדשה".

ודומה לזה גם בקידושין (ס"ב ע"ב): "הנותן פרוטה לאשתו, ואמר לה הרי את מקודשת לי לאחר שאגרשיך — אינה מקודשת, ה"נ לר' יוחנן דהו קידושין! נהי דבידו לגרשה, בידו לקדשה?" משמע אפילו כשהיא מסכימה להתקדש שנית. אולם מכיון שהדבר תלוי בדעתה אחרי הגרושין וביכולתה לחזור בה ולהתנגד לקידושין השניים לכן אינו יכול לקדש עכשיו כדי שהקדושין יחולו לכשתגרש. ואף כאן, הפירות עדיין אינן